

श्री रामकृष्ण परमहंस - जीवन परिचय व आध्यात्मिकता

-Mr. Aniket Rohidas Songire.

Assistant Professor, Bhonsala Military College, Nashik
M.Com,

‘वेदांचा तो अर्थ आम्हांसीच ठावा।

येरांनी वाहावा भार माथां।’

- संत तुकाराम

भारतीय संस्कृतीत शब्दप्रमाण हेच अंतिम नसून अनुभवाला प्रचंड महत्व आहे. ज्ञानाच्या पायात अनुभव नसेल तर त्याला आपल्या संस्कृतीत स्थान नाही, म्हणून इथे जन्माला आलेल्या तत्वज्ञानाला ‘दर्शनशास्त्र’ असं म्हटलं गेलं. आपल्या संस्कृतीत एकंदरीत ज्ञान मिळवण्याचा उद्देश्य हा ‘जीवनदर्शन’ आहे. म्हणूनच नुसत्या शास्त्र चर्चा करणाऱ्या ‘पंडित’ जमाती पेक्षा अनुभवी संताना या भूमीने डोक्यावर घेतले, आदराने त्यांच्या पादुका पालखीतून मिरवल्या. संतांच्या, महापुरुषांच्या जीवनाचा आणि तत्वज्ञानाचा आजच्या काळात अभ्यास होणे गरजेचे आहे; कारण आजच्या काळातही ते ‘मोस्ट प्रॅक्टिकल’ आहेत आणि सर्व समस्यांना त्यांच्या जीवनाद्वारे, विचारांद्वारे उत्तरे मिळू शकतात. त्यांची जीवनेच चालती-बोलती आध्यात्मिकता आहे. श्री रामकृष्ण परमहंस त्यातीलच एक उदाहरण आहेत.

१८३६-१८८६ असा फक्त ५० वर्षांचा जीवनकाळ.. परंतु येणाऱ्या अनेक पिढ्यांसाठी पुरून उरेल असा जीवनदर्शनाचा खजिना परामहंसांनी दिला.

बंगालमधील कामारपुर मध्ये श्री रामकृष्ण महाराजांचा जन्म खुदीराम आणि चंद्रमणि देवी ह्यांच्या घरी झाला. खुदीराम निर्धन होते. सर्वसामान्य हिन्दू ब्रम्हाणांप्रमाणे धार्मिक व परंपरावादी होते. वयाच्या ७व्या वर्षीच छोटागदाईच्या जीवनातून वडिलांचे छत्र हरवले. (गदाई, गदाधर, ठाकुर ही सर्व रामकृष्णाचीच नावे आहेत). अगदी लहानपणापासून शालेय शिक्षणाचा गदाईला तितकारा होता. पण तो एक जन्मजात कलावंत होता. अभिनय करणे, मूर्ती बनवणे, नृत्य, गायन यात तो रमत असे. जिज्ञासा आणि आव्हाने स्वीकारण्याचा स्वभाव असलेला गदाई सतत काहीतरी नवीन प्रयोग करण्यात उत्सुक असे. अंधश्रद्धा आणि मान्यता ह्यांना दोन हात करण्याची सवयच ह्या मुलात होती. त्यामुळे कुणीही कशाचीही भीती दाखवली की ते तो हटकून करणारच. रात्री एकट्यांनं स्मशानात जाणं, भूतबाधा असलेल्या (मानल्या गेलेल्या) झाडांवर मध्यरात्री चढून बसून राहणं, ही निर्भयता त्याच्यात सहाव्या वर्षापासूनच आढळून येऊ लागली. थोडा मोठा झाल्यावर गदाईने आपल्या गावात नाटक कंपनी चालू केली. लेखन, दिग्दर्शन व अभिनय सारं काही गदाधर करीत असे. गदाईचे थोरले बंधू - रामकुमार संस्कृतचे पंडित होते. शाळासोडून बिनबापाचा मुलगा नाटक्या झाला तर आयुष्याची माती होईल, याची त्यांना काळजी वाटू लागली. १८५२ साली रामकुमार गदाईला घेऊन कलकत्त्यास आले. गदाईला शिक्षणात टाकण्याचा प्रयत्न सुरु होण्याअगोदरच गदाईने भावाला शालेय शिक्षणातील आपली निरसता स्पष्ट शब्दात सांगून दिली. रामकुमारांचा नाईलाज झाला. त्यांनी गदाईला उपाध्येगिरीचं काम दिलं. लोकांच्या घरी पूजा करण्यात गदाईला खूप आनंद वाटत असे. मंत्र व विधींचं माहित करून घेण्याची त्याला गरज भासली नाही ! शंभर टक्के ईश्वराविषयी विशुद्ध भक्तीभाव असल्या वर कसली गरज !!?

‘न जानामि दानं न च ध्यानयोगं

न जानामि तन्त्रं न च स्तोत्रमन्त्रम् ।

न जानामि पूजां न च न्यासयोगं

गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि’

जगदंबेविषयी असलेल्या भक्तीने ईश्वराने राणी रासमणीद्वारे गदाईला दक्षिणेश्वरी आणून सोडले. रामकुमारांच्या नावे औपचारिक दक्षिणेश्वर सोपवल्यावर अवघ्या वर्षभरानंतर (१८५६)

रामकुमारांचे निधन झाले. त्यामुळे अनायसे ती वास्तू रामकृष्णांना मिळाली. पूजा- प्रसादाची सर्व जबाबदारी एकट्या गदाधरवर येऊन पडली. त्यांच्या पूजा पद्धतीत कुठलेही कर्मकांड अथवा विधि नव्हती होती तर प्रचंड ईशश्रद्धा आणि भक्तिभाव !!! नारद भक्तीसूत्रात महर्षी लिहितात,

“सा त्वस्मिन् परप्रेमरूपा । अमृतस्वरूपा च ॥”

या सूत्रावर खरे उतरत गदाई आता रामकृष्ण झाले. परंतु ईश्वर अनुभव जिथून होईल त्या सर्व खडतर साधना पूर्ण करण्याचे सामर्थ्य रामकृष्ण महाराजांत दिसते. कालीमातेचं प्रत्यक्ष दर्शन, भैरवी व तोतापुरी यांसारखे लाभलेले अधिकारी गुरु, त्यांचं हनुमान होऊन सीतामाईचं दर्शन घेणं, ख्रिस्तीमुसलमान धर्मातील साधना करणं, मधुराभक्तीत विलीन होणं हा सगळा प्रवास साधकाला प्रेरित करणाराच आहे. ‘कुठलीही गोष्ट आई-कालीच्या आदेशानेच करणं ‘ह्यातील त्यांची भक्तीची अवस्था, विलक्षण गूढता यावर आपण काय लिहिणार ?! -पायींची वाहाणं पायीं बरी!!!

धर्म, जाती, पंथ, वर्ण, संप्रदाय, आध्यात्मिक मार्ग ह्यांच्या खुल्या आणि छुप्या भेदाभेदात अडकलेल्या आजच्या समाजासही रामकृष्ण स्वतःच्या जीवनातून खुप मोठा संदेश देताहेत.

एका प्रसंगी साधना करताना गळ्यातलं जानवं बाजूला पडलेलं हृदयने (रामकृष्णांचा भाचा) पाहिलं आणि हृदयनं खडसावलं ‘ब्राम्हणांनं जानव्याचा त्याग करावा ?

‘त्यावर रामकृष्ण म्हणाले’, जानवं माणसाला त्याच्या उच्च वर्णाची आठवण करून देतं. ब्राम्हण असल्याचा नाहक दंभ या तीन पदरी सुतानं उद्धवतो. ईश्वर प्राप्तीसाठी कराव्या लागणाऱ्या तपाचरणात ब्राम्हण असणं या दंभाची किंमत शून्य आहे’

रामकृष्ण महाराज इतकेच म्हणून थांबले नाहीत तर भेदाभेद, शिवाशिव ह्यांवर स्वतःच्या आचरणातूनच काही आदर्श दाखवले. प्रथम त्यांनी मंदिरात मुक्कामाला येणाऱ्या पांथस्थांची विद्या साफ केली. नंतर मंदिराच्या प्रांगणाबाहेर ज्या भिकाऱ्यांना प्रसाद दिला जाई त्यांच्या उष्ट्या पत्रावळी डोक्यावरून वाहून नेल्या. कालीचा वरदहस्त प्राप्त झाल्यानंतर परमहंस भिकाऱ्यांबरोबरच नव्हे, तर कुत्र्यांबरोबरही एकाच पत्रावळीत जेवू लागले.

रामकृष्ण आपलं तत्वज्ञान ४ शब्दांत सांगतात, “जत मत तत पथ” अर्थात सर्व धर्म व संप्रदायांचे पथ प्रभूकडेच जातात. खऱ्या अर्थाने समस्त मानवजातीला एका सूत्रात बांधणारा त्यांचा हा संदेश आहे.

अशा महान संदेशाला विश्वात घेऊन जाणारा ‘वेदांत केसरी’ - स्वामी विवेकानंद रामकृष्णांना शिष्य म्हणून लाभला. खरेतर यांची भेट होणं आणि त्यातही विवेकानंदांचं रामकृष्णांचा शिष्य होणं हे दोन्ही प्रसंग जरा आश्चर्यच आहे. कारण नरेंद्र (विवेकानंदांचे संन्यासपूर्वीचे नाव) म्हणजे पाश्चात्य विज्ञानाचा तर्कनिष्ठ, पुरोगामी, निरीश्वरवादी आणि अष्टावधानी आणि एकीकडे रामकृष्ण त्यावेळचे एका मंदिराचे पुजारी आणि भक्त !! अशा दोघांची भेट होण्याचं कारण ठरली प्रा. विल्यम हेस्टीचं लेक्चर!! विल्यम वर्डस्वर्थची ‘एक्सकर्सन’ ही कविता शिकवतांना ‘एक्सस्टेटिक जॉय’ या संदर्भावर बोलतांना हेस्टी म्हणाले

‘डीलह रप शशीळशपलश डी शीरीश षपवशशव, रींळलीश्रीश्रू, षपवेशीपॅळाशी. कुशीशी, ख हरीश लेश रलींशी र शीपुहे डी लश्रीशीशवुळीहॅ हॅळी रींरीशेष षळपव रपव हश डी टाजीळीहपर झरीराहरपीरेष अजीहळपशीहुरी. धीं लरप पिषवशींरपव डीं षषीं से हिशीश रपव शशश डीं षींशीशश्रष’

